

København
Dansk Bibelinstitut

Undertegnede

Per Munch

der har forfattet nærværende emneopgave / ~~spørgsmål~~ (streg over)

.....
Dom, omvendelse og frelse hos Amos
.....

af hvilket et eksemplar arkiveres på Dansk Bibel Institut

A) ___ giver hermed min tilladelse til at; eller

B) X ønsker at blive kontaktet før

der citeres i opgaver / publikationer, dog under den forudsætning,
at forfatterens navn samt afhandlingens titel og årstal opgives.

Der er derimod ikke med denne erklæring givet tilladelse til at
afhandlingen - eller dele deraf - gengives på tryk.

C) ___ ønsker ikke at der citeres fra afhandlingen.

I øvrigt finder lov nr. 158 af 31/5-1961 om ophavsretten til
litterære og kunstneriske værker anvendelse.

..... *Per Munch* den *8* / *10* 19 *87*
Underskrift

Evt. kontaktadresse: ..

.....

GT

Litteraturliste til emneopgaven: "Dom, omvendelse og frelse aps. Amos".

Kildemateriale:

Biblia Hebraica
Kittel, Rud.
Stuttgart 1973.

Bibelen (dansk oversættelse (D0))
Det danske Bibelselskab
København 1965.

Litteratur:

Albrektson, Bertil og Ringgren, Helmer 20 sider
En bok om gamla Testamentet
Lund 1975. s.54-63; 214-222; 238-240.

Buber, Martin 20 -
Der Glaube der Propheten
Zürich 1950. s.139-159.

Danell, Gustaf Adolf 14 -
Var Amos verkligen en nabi?
Svensk Exegetisk Årsbok 1951
Uppsala 1952. s.7-2a.

Eichrodt, Walther 8 -
Die Vollmacht des Amos
Beiträge zur alttestamentlichen Theologie
Göttingen 1977. s.124-131.

Fohrer, Georg 18 -
Studien zur alttestamentlichen Prophetie
ZAW 99 B. Berlin 1967. s.1-17.

Hammershaimb, E. 139 -
Amos
København 1973.

Hesse, Franz 18 -
Amos 5,4-6.14f.
ZAW 68. 1956. s.1-17.

Kapelrud, Arvid S. 84 -
Central Ideas in Amos
Skrifter utgit av Det norske Videnskabs-Akademi i Oslo
Oslo 1956. no. 4. s.1-84.

Kapelrud, Arvid S. 14 -
New Ideas in Amos
Volume du Congres
Vetus Testamentum, Supplementum
Leiden 1966. s.193-206.

Kaufmann, Yehezkel 6 -
The Religion of Israel
London 1961. s.363-368.

Lindblom, J. 64 sider
Prophecy in Ancient Israel
Oxford 1963. s.311-375.

Rad, Gerhard von 24 -
Theologie des Alten Testaments bd.2
München 1968. s.135-145; 182-194.

Raitt, Thomas M. 19 -
The prophetic Summons to Repentance
ZAW 83. 1971. s.30-49.

Schmidt, Werner H. 25 -
Die Deuteronomistische Redaktion des Amosbuches
ZAW 77. 1965. s.168-193.

Smend, Rudolf 20 -
Das Nein des Amos
Evangelische Theologie
München 1963. s.404-423.

Watts, John D. W. 85 -
Vision and Prophecy in Amos
Leiden 1958.

Warmuth, Georg 37 -
Das Mahnwort
Beiträge zur biblischen Exegese und Theologie
Lang 1976. s.13-37; 175-187.

Wolff, Hans Walther 215 -
Die Stunde des Amos
München 1969.

Wolff, Hans Walther 11 -
Die Eigentliche Botschaft der klassischen Propheten
Beiträge zur alttestamentlichen Theologie
Göttingen 1977. s.547-557.

Wolff, Hans Walther 20 -
Das Thema "Umkehr" in der alttestamentlichen Prophetie
Gesammelte Studien zum Alten Testament
Theologische Bücherei 22
München 1964. s.130-150.

Würthwein, Ernst 42 -
Amos-Studien
ZAW 62. 1950. s.10-52.

Ialt 903 sider

Frederiksberg den 20/8 1981

Per Munch
Per Munch.

RED

DOM, OMVENDELSE OG FRELSE HOS AMOS.

Disposition:

1. INDLEDNING.

2. AMOS.

- a. Amos som person og profet.
- b. Den historiske situation.
- c. Amosbogen.

3. DOM.

- a. Visionerne.
- b. Udvalgt folk.
- c. De sociale misforhold.
- d. Kulden.
- e. Jahves dag.
- f. Nabolandene.

Delkonklusion til 3a-f.

4. OMVENDELSE.

- a. Mulighed for omvendelse.
- b. Resttanken.

Delkonklusion til 4a-b.

5. FRELSE.

- a. Undersøgelse af 9,8-15.

Delkonklusion til 5a.

6. KONKLUSION.

DOM, OMVENDELSE OG FRELSE HOS AMOS.

1. Indledning.

Målet med denne opgave er at undersøge Amos' forkyndelse. Specielt vil jeg se på temaerne dom, omvendelse og frelse. Inden for den gammeltestamentlige forskning er man ikke i tvivl om, at Amos forkyndte dom, men hvad med omvendelse og frelse? Forkyndte Amos det eller ikke? Her hersker der imidlertid større uenighed.

I opgaven vil jeg belyse de enkelte begreber og til sidst samle det i en konklusion, i hvilken det skal fremgå, om Amos forkyndte henholdsvis dom, omvendelse og frelse og i givet fald, hvordan forholdet da er mellem de tre begreber.

Tekstmaterialet er Amos' bog på hele 9 kapitler, og det siger sig selv, at der i denne opgave nødvendigvis må være mange aspekter og spændende emner, der ikke vil kunne blive behandlet. Her vil jeg specielt nævne profetisme i det hele taget og ligeledes profetisme og kult. Det er kæmpemæssige emner. Men da jeg mener, at de ligger uden for emnets egentlige område, vil jeg nøjes med at give en kort omtale heraf i et indledningsafsnit om Amos som person og profet og ellers bare i opgaven henvisse til emnerne, uden at gå ind på en nærmere undersøgelse af disse.

2. AMOS.

2a. Amos som person og profet.

Amosbogen giver os enkelte oplysninger om Amos som person og profet. Det er specielt 1,1 og 7,10-17. Her får vi bl.a. at vide, at Amos var fra Tekoa (1,1). Det er en by, der ligger i sydriget Juda, 18 km syd for Jerusalem. Her har han virket som fårehyrde, רֹעֶה (1,1). Ordet רֹעֶה forekommer bare en gang mere i Det gamle Testamente, og det er i 2. Kong. 3,4. Her beskrives kong Mesja af Moab som en רֹעֶה , og han svarede Israels konge en afgift på 100.000 lam og ulden af 100.000 væddere, altså en ganske stor mængde og tegn på rigdom. I ugaritiske tekster findes et lignende ord, som er brugt i en betydning, der kunne vise en kultisk funktion. Men materialet er nok for sparsomt til at kunne udlede noget sikkert om dette også gjaldt for Amos' vedkommende.

I 7,14-15 får vi yderligere oplysninger om Amos' borgelige erhverv og kald til profet. Det sker i en sammenhæng, hvor han er i samtale med Amazja, præsten i Betel. Amazja forbyder Amos fortsat at profetere i Betel og opfordrer ham til i stedet at tage til sit hjemland Juda. Dette afviser Amos på det stærkeste, fordi han netop er overbevist om, at han har fået Jahves kald til og pålæg om at profetere i nordriget Isra-

af Davids fældne hytte.

M.h.t. sammenstillingen af de enkelte taler og domsudsagn, om det er Amos selv, eller hans disciple der har gjort det, er det vældig vanskeligt at svare på. Nogle forskere lægger stor vægt på den mundtlige tradition og en senere skriftlig fiksering af denne. Andre mener, at Amos selv har skrevet eller dikteret til sine disciple de forskellige taler. Der gives ikke nogen afgørende beviser, hverken for det ene eller det andet syn. Men uanset hvilken mening man har om dette, så mener de fleste forskere, at det meste i Amosbogen går tilbage til Amos selv. Kun enkelte steder er der rejst tvivl om ægtheden af ordene. Det drejer sig specielt om domsordene mod Tyrus, Edom og Juda (1,9-10; 1,11-12; 2,4-5), og desuden mod frelsesprofetien i afslutningen (9,11-15). Nogle forskere betvivler også ægtheden af doxologierne (4,13; 5,8-9; 9,5-6).

W. Schmidt har skrevet en artikel om "Die Deuteronomistische Redaktion des Amosbuches". Han mener, at det er den deuteronomistiske skole, der har samlet profetbogen og ligeledes tilføjet stof i bogen. I artiklen forsøger han at skelne mellem profetordene og de ord, der kommer fra dem, der har samlet bogen. Jeg vil ikke her gå mere ind på Schmidt's artikel, men blot henvise til overvejelserne i forbindelse med de steder i opgaven, hvor det får indflydelse.

3. DOM.

I og med at Israel levede i en blomstringstid med mange penge i landet, var der også bare sket det, at pengene og de gode kår var blevet skævt fordelt. Nogle havde fået det vældig godt, men det var bl.a. sket på de fattiges bekostning. Det er disse sociale misforhold, Amos går imod. Ligeledes går Amos stærkt i rette med den falske kult. Det er specielt disse to strenge (1. sociale misforhold og 2. den falske kult), han spiller på, og vi vil se lidt nærmere på, hvordan han griber sagen an.

Det er vanskeligt at afgøre, hvordan Amos begyndte sin offentlige fremtræden i Israel. Begyndte han med domsordene mod nabolandene (kap. 1-2), eller var der noget, der havde gået forud for det, f.eks. synerne? Har vi begyndelsen til Amos' virke i de 5 syner? Var det dem, der fik ham til at drage til Israel, eller fik han synerne jævnt hen ad sin profetgerning som en stadig bekræftelse på dommens uundgåelighed? Flere forskere, bl.a. Würthwein⁵, henviser til Weiser, der har gjort sig til talsmand for, at Amos først fik kaldet til profetgerningen efter at have oplevet de 5 visioner. Würthwein⁶ tager afstand fra dette synspunkt og hævder derimod, at visionsoplevelserne tidsmæssigt ligger efter kaldet til profetgerningen. Men uanset hvornår Amos fik visionerne,

så er de en afgørende forudsætning for hans forkyndelse, og derfor vil vi se lidt på dem først.

3a. Visionerne.

Würthwein⁷ mener, at da Amos blev kaldet af Jahve, da var det et kald til at være nabi. En nabis fornemmeste opgave var 1. at gå i forbøn for folket og 2. forkynde frelse for folket. I kaldet var det således ikke klargjort, at han skulle være ulykkesprofet. Dette blev først klart for Amos gennem visionerne. Hensigten med visionerne var at ændre Amos' forkyndelse fra frelse til dom, fra at være nabi til at være ulykkesprofet.

I det første syn (7,1-3) skuer Amos græshopper, der er ved at komme frem og vil opæde høsten. Amos ved, hvad det vil betyde for Israel og går straks i gang med sin nabifunktion, nemlig i forbøn for folket. Jahve hører ham og lover, at ulykken ikke skal ske. Det samme sker i det andet syn (7,4-6). Amos skuer Jahves straf over Israel, men også denne gang holder Jahve straffen tilbage på Amos' forbøn. Men i det tredje syn (7,7-9) sker der en ændring. Amos ser Jahve stå på en mur med et blylod i hånden. Jahve udlægger selv situationen for Amos, idet han siger: "Se, jeg sænker loddet i mit folk Israel; jeg vil ikke spare det længer". Fra nu af går Amos ikke mere i forbøn for folket. Men endnu har Amos ikke været fuldt duelliggjort til gerningen som domsprofet, og derfor må Jahve fortsat arbejde med ham. I det fjerde syn (8,1-3) bliver sagen så endnu tydeligere klargjort for Amos. Idet han ser en kurv sommerfrugt, ⁷2, siger Jahve: Enden, ⁸2, er kommet for mit folk Israel. Det sidste håb for Israel, muligheden for frelse, bliver så knust i og med det femte syn⁹ (9,1-4). Amos ser Jahve ved alteret, men også der vil Jahves straf møde dem. Ingen er i stand til at undfly Jahves straf, for han siger: "Jeg fæster mit øje på dem til ulykke, ikke til lykke". Med disse oplevelser har Jahve skridt for skridt ændret Amos fra at være en nabi til at blive en ulykkesprofet. Jahve har gennem disse oplevelser modnet og duelliggjort Amos til opgaven. Hammershaimb¹⁰ nævner den mulighed, at synerne har strakt sig over et halvt års tid. Synerne er nemlig ydre fænomener, hvori Jahve kundgør sin vilje. Amos kan have fået det første syn i forårstiden, hvor de nye græshopper udklækkes. Det andet syn kan have forbindelse med ildebrandene i tørketiden om sommeren. Det fjerde syn kan have fundet sted om efteråret i forbindelse med nedplukningen af høsten. Ligeledes kan det femte syn have fundet sted om efteråret i forbindelse med efterårsfeften ved Helligdommen i Betel. Hammershaimb nævner endvidere, at de to

Untergangs". Her er det specielt Amos' nej til de sociale forhold, der skal trækkes frem. Amos siger et nej, fordi to så grundliggende begreber som ret og retfærd ikke regnes af folket. Jahve ønskede צדק (ret) og מִשְׁפָּט (retfærd), "men I", siger Amos til folket, "vender retten til gift og retfærd's frugt til malurt" (6,12). Det manglende liv, i overensstemmelse med ret og retfærd, er et tema, Amos flere gange vender tilbage til i sin forkyndelse¹⁷.

Men Amos nøjes ikke med at påtale fejlen med ukonkrete ord, men han trækker også konkrete forseelser og overtrædelser frem. F.eks. de riges mishandling af de fattige og ringe. I 2,6 hører vi, at "de sælger retfærdig for sølv og fattigmand for et par sko". Endvidere at de viser foragt for den ringe og sagtmødige (2,7).

Den rigdom, de rige har skaffet sig, har de bl.a. fået på bekostning af de fattige. Amos påtaler da også de ikke helt fine handelsmetoder (8, 4-6). I det hele taget må man sige, at magthaverne har forstået at udbygge og befæste deres magt. Det har medført, at de har kunnet boltre sig i det rene luksusliv (6,4-6). På mange forskellige måder viser Amos os, hvordan livet var. Nogle levede i den rene luksus og andre i den rene fattigdom og elendighed. Det er disse sociale misforhold, at Amos påtaler. Men han gør det ikke bare med en pæn henstilling, men bruger det som begrundelse for Jahves kommende dom. Ordet לָכֵן (derfor) møder vi ofte. Først beskrives synden, hvorefter Amos siger et לָכֵן med en efterfølgende domsafsigelse. De sociale misforhold er simpelt hen så ringe, at Jahve må dømme sit folk.

Men det er nok vigtigt her at understrege, at dommen ikke kommer fordi nogle forstod at nyde livet og tage for sig af livets goder. Det er værd at bemærke, hvad von Rad skriver:¹⁸ "Bei den Vorwürfen gegen das Wohlleben muss man sich gegenwärtig halten, dass dem Jahweglauben an sich alles Asketische, irgendeine Verdächtigung der materiellen Güter eigentlich sehr ferne lag". Derimod har man taget imod livets goder med taknemmelighed. Det må derfor, siger von Rad videre, have kommet langt ud, når det var nødvendigt med en anklage mod den materielle livsnydelse. Af 6,6 ("de drikker vinen af kander og salver sig med ypperste olie") ser man også et eksempel på, at det var kommet langt ud. Dertil kommer så, at måden de havde tilkæmpet sig denne rigdom var ved falskhed og løgn (5,10). Altså den ene modbydelige handling efter den anden. Wolff har i en prædiken: "Protest gegen die Wohlstandsgesellschaft"¹⁹ gjort brug af to afsnit, nemlig 4,1-3 og 6,1.3-7. Jeg synes, at han med disse to afsnit har fået angivet, hvor selve grundskaden var, nemlig i sindelaget. Det er et angreb både på kvinderne (4,1ff) og på

mændene (6,1ff). Men først og fremmest må man sige, at det er et angreb på det selvsikre, selvtilfredse og sorgløse liv. Würthwein er inde på samme sag og nævner, at idet Amos har set dette luksuriøse liv i Samaria, da har han bemærket, hvad der lå bag en sådan holdning. Det var hovmod (6,8) og selvtilfredshed. Folket havde fået tillid til sig selv og glemt, at Jahve var verdens Herre. De opførte sig simpelt hen, som om der ikke var nogen Gud. Bag disse selvsikre og hovmodige tanker har vi opkomsten til deres luksuriøse liv.

3d. Kulten.

Tilsvarende gør det sig gældende vedrørende deres forhold til kulten. Som deres liv var på det sociale område, således også i deres religiøse liv. Amos anklager da også deres religiøse selvsikkerhed.

For at få folket i tale må han gøre brug af hårde og specielle tiltalemåder. Vi møder f.eks. i 4,4-5 en bidende ironi. Først kommer Amos med opfordringen: בָּאֵל לִיחָאֵל. Denne opfordring har uden tvivl klinget godt i folkets øre. For det var jo netop det, de gjorde. De valfartede til kultstederne og ofrede til Jahve. Men Amos' eftersætning må have chokeret dem: וְאֵלֵךְ וְיִשְׁעֶךָ וְיִשְׁעֶךָ. Israels folk har været overbevist om, at de ved at valfarte til kultstederne og ofre til Jahve har gjort deres pligt og samtidig noget, der var Jahve velbehageligt. Men Amos så anderledes på sagen. Efter at han i 4,4-5 har opfordret dem til at ofre både det ene og det andet offer, siger han: "I elsker jo sligt, israelitter". Med denne udtalelse tager Amos afstand fra deres religiøse liv. Folket mente, at Jahve elskede dette, men Amos nøjes med at sige, at det bare var dem selv, der elskede dette liv.

Hvad Amos her i indirekte og ironisk tale får sagt til dem, siges klare og mere direkte i kap. 5. Efter at Amos i 5,4 har opfordret folket til at søge Jahve, siger han i 5,5: "Søg ikke til Betel, gå ikke til Gilgal, drag ikke til Be'ersjeba! Thi Gilgal skal blive landflygtig og Betel skal blive til intet". Her stiller Amos to modsætninger op, som set med folkets øjne lige netop ikke var modsætninger. For dem var det at søge Jahve det samme som at søge til kultstederne. Ja, det var vel umuligt at søge Jahve andre steder end i kulten? Men Amos forsikrer altså, at kultstederne ikke skal eksistere mere.

Endnu mere direkte kommer Jahves mishag med det religiøse liv frem i 5,21-23: "Jeg hader, forsmår eders fester, er led ved eders festlige samlinger, om også I bringer mig brændofre. Eders afgrødeofre behager mig ej, eders fedekvægs-takofre ser jeg ej til. Spar mig dog for eders larmende sang, eders harpeklang hører jeg ikke".

ligt, at Edom havde forfulgt Israel med sværdet. Men ved Jerusalems ødelæggelse i 587 f.Kr. gjorde Edom gengæld for tidligere tider. Det er sandsynligvis det, der har været årsag til det skrevne i 1,11-12. Endvidere har 2,4 meget tydelige deuteronomistiske træk. Schmidt mener altså, at de 3 strofer har træk, der viser, at de er fra en senere tid. Så disse strofer kan ikke bruges til at sige noget om Amos' forkyndelse²⁸.

Men det vi møder i de klart ægte Amos-ord viser, at Amos virkelig dadler forseelser i nabolandene. Amos reagerer over for enhver form for overtrædelse, uanset om Israel er involveret eller ej. I 1,6f f.eks. udtaler Amos dommen over Filikien, fordi de havde solgt folk til Edom - altså havde behandlet mennesker som varer. I 2,1-3 er det Moab, der får dommen at høre, og det fordi de vanhelligede gravfreden. Moabitterne havde taget Edoms konges ben og brændt dem til kalk. Sandsynligvis noget, der var sket i en krigssituation.

Amos påtaler altså enhver form for overtrædelse. For ham er Jahve ikke bare Israels Gud, men hele verdens Gud. Alle mennesker er ansvarlige over for ham. Og fordi Jahve er denne universalistiske Gud, hvilket også fremgår af 9,7, da kan Amos drage andre lande, p.g.a. deres overtrædelser, til ansvar over for Jahve.

3a-f. Delkonklusion.

Jahve havde kaldet Amos til at forkynde dom over Israel. Gennem de 5 visioner viste Jahve for Amos, hvordan Israels skæbne var. Amos måtte da delagtiggøre folket i deres mørke fremtid. I visionerne fik han at vide, at enden var kommet for Israel. Dette forkyndte han, samtidig med at han udlagde og begrundede, hvorfor det skulle ske. Her lagde Amos stor vægt på de sociale misforhold og ligeledes den falske kult. En vigtig begrundelse for dommens komme var også dette, at Israel var Jahves udvalgte folk, og derfor måtte man forvente, at de levede i overensstemmelse med Jahves vilje. Da dette ikke var tilfældet, måtte dommen komme. Men Amos nøjedes ikke med at påtale at påtale Israels overtrædelser. Også nabofolkenes synd og dommen herfor blev forkyndt.

4. OMVENDELSE.

Visionernes budskab er yderst klart: Der er kun én vej for Israel, nemlig undergang og tilintetgørelse for hele landet. Men hvordan kan dette budskab forenes med, at Amos vitterlig også sagde: "Søg mig (Jahve), så skal I leve" (5,4)? Var der mulighed for omvendelse, således at man kunne undgå den kommende dom? Dette skal undersøges i dette afsnit.

4a. Mulighed for omvendelse?

Warmuth har i en afhandling behandlet begrebet "Das Mahnwort" hos de førexisle profeter. Denne afhandling kan have interesse ved besvarelsen af ovennævnte spørgsmål. I et af indledningsafsnittene²⁹ pointerer han, at hvert formaningsord må undersøges for følgende to ting:

1. Om den formanende imperativ bliver bevaret i konteksten, eller om formaningsordet tjener til at tydeliggøre et andet udsagn. For i tilfælde af, at et ord der isoleret er et formaningsord, ved brugen har ændret karakter, da må man ikke bruge dette ord som argument for en profetisk omvendelsesforkyndelse.
2. Ligeledes skal man være opmærksom på, om formaningsordet allerede efter sit indhold ikke har formanende karakter. F.eks. den ironiske formaning, formaning til at handle forkert. Disse formaninger må ikke bruges som belæg for, at profeten formanede til omvendelse. Nej, tværtimod tjener sådanne steder til at bevise, at profeten slet ikke regnede med nogen omvendelse.

M.h.t. formaningsens funktion hos Amos har Warmuth undersøgt følgende steder: 4,4f; 5,4-6.14f.24. Versene 4,4f og 5,24 ligger i denne forbindelse uden for vor interesse.

Amos' opgave var at gå med dom. Han skulle fortælle, at enden var kommet for Israel. Og så spørger Warmuth³⁰: Hvilken konsekvens har ovennævnte formaninger for forståelsen af domsudsagnene? Står dommen bare som en trussel i baggrunden, som kan afvendes, hvis folket følger formaningen?

I 5,4b har vi Jahves ord og så i 5,5.14f Amos' udlægning af dette ord³¹. I den første udlægning (5,5) forklarer Amos, at det at søge Jahve ikke er at drage til kultstederne. Det kan ikke lade sig gøre, for de vil blive til intet. Men i denne kontekst tjener 5,5 som begrundelse for funktionen af formaningen i 5,4b. "Indem nämlich Amos zeigt, dass das Suchen Jahves nicht gleichzusetzen ist mit der Wallfahrt nach Betel und Gilgal, bestreitet er implizit auch, dass seine Hörer die Forderung "Suchet mich..." überhaupt erfüllen. Diese Mahnung verlangt ja doch im Kontext, was die Israeliten eben nicht tun: Jahve auf die rechte Weise zu suchen"³². Dermed bliver formaningsens funktion at vise folkets skyld.

Det samme gør sig gældende med den anden udlægning (5,14f). At søge Jahve kan ifølge Amos kun blive opfyldt ved at søge det gode og trægte efter ret og retfærd. I 5,14 bliver folket tilsagt "at leve", men dette tilsagn gives alene på betingelse af, at de søger det gode. I 5,15 bliver tilsagnet dobbelt indskrænket: "Die Zusage gilt, selbst wenn das Volk gehorsam ist, (a) nur vielleicht, und wenn überhaupt, (b) dann

nur einem Rest"³³.

I 5,14f står doms- og frelsesordene flettet ind imellem hinanden. Men for profeten er domsbudskabet det bestemmende element. For folket står jo allerede i en domssituation, og den mulige omvendelse er betinget, og i tilfælde af, at betingelsen bliver opfyldt, bliver der alligevel stillet spørgsmål ved den mulige omvendelse. Altså tjener også dette ifølge Warmuth Amos' domsforkyndelse. Formaningen har ikke egentlig formanende karakter, men tjener derimod til at beskrive og forstærke domsudsagnene. Amos har altså ikke formanet til omvendelse, men hans budskab har været at fortælle folket om den kommende dom.

Wolff kommer frem til samme resultat, og det gælder ikke bare for Amos men for de førexiske profeter i det hele taget. Deres egentlige budskab var ikke formaning til omvendelse men at forkynde den kommende dom³⁴.

I 4,6-12 har vi også en omvendelsesforkyndelse. Wolff³⁵ siger, at vi her møder en fortolkning af ældre profetisk forkyndelse. De forkyndte omvendelse; det var meningen med deres forkyndelse, men folket vendte ikke om. Derfor forkynder Amos nu dommen: "Derfor vil jeg handle således med dig Israel. Fordi jeg vil handle således med dig, så gør dig rede til at møde din Gud, Israel!" (4,12). Hele afsnittet er således et domsafsnit og ikke et omvendelsesafsnit³⁶.

Det tilbagevendende udtryk i dette afsnit "men I omvendte jer ikke til mig, lyder det fra Herren" er således med til at forøge skylden hos folket. Ved den manglende omvendelse kan de se, at de fortjener straffen. De havde haft mulighed for omvendelse, men det var ikke Amos' opgave nu at forkynde endnu en mulighed. Hans opgave var derimod klart defineret i visionerne, specielt i den fjerde vision³⁷: "Enden er kommet for mit folk Israel; jeg vil ikke længer bære over med det" (8,2). Dette skulle folket delagtiggøres i. "Amos' Hauptaufgabe war es, Israel zuzurüsten, sich dem stengsten Gericht seines Gottes in der Geschichte zu stellen"³⁸. Det afgørende tema hos Amos er således ikke nutiden men Israels fremtid: At Jahve selv vil træde ind blandt dem (5,17), hvilket vil betyde deres endeligt³⁹.

Wolff mener altså, at for Amos eksisterede temaet "omvendelse" ikke i formaningstaler. Omvendelse var ganske enkelt ikke nogen reel mulighed for folket. Men når temaet "omvendelse" kom frem, så hørte det simpelt hen under domsforkyndelsen⁴⁰.

Helt anderledes og totalt modsat forholder det sig med de resultater, som f.eks. Fohrer kommer frem til angående profeternes forkyndelse.

Hans anliggende er at fastslå, at profeternes forkyndelse var omvendelsesforkyndelse. De ville stille menneskene over for et valg - om de

ville sige ja eller nej til Jahve og hans vilje.

Profeternes opgave var ikke at forudsige noget, der skulle ske ud i fremtiden. Det er en misforståelse at hævde, at de skulle kundgøre fremtidsudsigter. Nej profeterne var optaget af nutiden. Når profeterne så talte om fremtiden, så var det for at bestemme nutiden. De var overhovedet ikke interesseret i den fjerne fremtid og forudsige noget om den. Det var nutiden og den nærmeste fremtid, de var optaget af. Deraf følger, siger Fohrer, at temaet for den profetiske forkyndelse var den mulige redning af de skyldige. Denne redning kunne kun komme i stand ved profeternes råb til omvendelse. Hvis menneskene så fulgte denne omvendelse, ja så ville Jahve være nådig mod dem⁴¹.

Ifølge dette synspunkt bliver domsforkyndelsen ikke absolut, men hensigten med domsudsagnene er at få menneskene til at omvende sig og dermed afværge katastrofen. Kapelrud⁴² udtrykker det sådan: "Also for Amos the important matter was to call the people to repentance. In order to do this he had to show them, beyond all doubt and beyond any discussion, what was going to happen to them if they did not find their way back to that life which was the real life within the covenant between Yahweh and his people".

Raitt er også af den opfattelse, at Amos' og de førexiske profeters forkyndelse i det hele taget var en omvendelsesforkyndelse. Hans anliggende er at understrege, modsat Wolff, at deres omvendelsesforkyndelse var en selvstændig litterær enhed og ikke bare underordnet doms- og frelsesorakler. Hos Amos, mener Raitt⁴³, er der tre selvstændige litterære formaninger til omvendelse. Det er: 5,4-5; 5,6-7 og 5,14-15⁴⁴.

Den traditionelle opbygning af sådanne formaninger er: Formaning, løfte, anklage og trussel.

Kaufmann⁴⁵ og Buber⁴⁶ ligger også stor vægt på dette, at profeternes opgave var at stille menneskene over for et valg, hvilket kom frem ved deres råb til omvendelse. Menneskene har, mener Buber⁴⁷, muligheden for at afgøre sig. Det er til denne afgørelse, at profeterne appellerer ved deres domsforkyndelse. Dette gælder altså også for Amos.

Amos' omvendelsesforkyndelse har ifølge Buber fundet sted mellem den 2. og 3. vision. Han har der forkyndt: "Søg mig, så skal I leve" (5,4). Men efter en tids forgæves arbejde har han så senere talt om, at det måske vil ske og da bare til en rest af folket (jvf. 5,14f). Derefter har han fået den 3. vision, hvor det bliver klart for ham, at der ikke mere er mulighed for forbøn. Det er da, han sætter ind med den lange revsende tale om manglende omvendelse (4,6-12), og i domsordene i 4,12 møder vi så et sidste kald til omvendelse⁴⁸.

Vi møder således inden for forskningen to forskellige forståelser af den profetiske omvendelsesforkyndelse. Der er på den ene side dem, der ikke tillægger omvendelsesforkyndelsen nogen selvstændig betydning og på den anden side dem, der hævder, at det var profeternes fornemmeste opgave at forkynde omvendelse. Hvordan skal vi nu forstå Amos' forkyndelse ind i denne sammenhæng? Jeg vil mene, at Warmuth og Wolff går for langt, når de hævder, at Amos' omvendelsesforkyndelse står i domsforkyndelsens tjeneste. Hermed havde hans opgave bare været at stille Israel over for Jahves endegyldige afgørelse: Dommen kommer, altså uden mulighed for omvendelse. Dette er utænkeligt, specielt når formaningen i 5,4 stadig står der.

På den anden side vil jeg også mene, at Fohrer m.fl. tillægger den profetiske omvendelsesforkyndelse al for stor betydning. Hos Amos var det i hvertfald ikke det, der prægede hans forkyndelse som helhed. Her var det snarere den kommende dom, som det ikke var muligt at ændre på, der var det gennemgående tema. Hos Amos var omvendelsens mulighed så stærkt tilbagetrukket og beskrevet i så usikre vendinger, at den ikke kan tillægges nogen afgørende betydning hos Amos.

Det er sandsynligt, at Amos på et tidligt tidspunkt har forkyndt omvendelsens budskab, men senere, efter nogen tids erfaring, har ændret dette til snarere at være underlagt domsforkyndelsen (jvf. 4,6-12). Man kan derfor sige, at omvendelsesforkyndelsen hos Amos nærmest står med et negativt fortegn: Der var mulighed for jer, men I omvendte jer ikke. Jeg tror, at Wolff har ret, når han siger, at profetordene, dermed også hos Amos, i et begrænset omfang lukker råbet til omvendelse ind⁴⁹. Samtidig opfatter jeg så også denne udtalelse af Wolff som en lille selvkorrektur af det, han tidligere har sagt⁵⁰, nemlig at profeterne bare skulle forberede folket på den kommende dom, og at omvendelsen ikke var nogen reel mulighed. Med ovennævnte udtalelse har Wolff åbnet for muligheden, at folket kunne omvende sig ved den profetiske forkyndelse, omend i begrænset omfang.

4b. Resttanken.

Med muligheden for frelse ved omvendelse står vi således stadig i spændingen mellem doms- og frelsesorakler hos Amos. Vi har allerede tidligere berørt tanken om en rest. Spørgsmålet er, om resttanken kan være med til at løse denne spænding mellem dom og frelse. Hesse har behandlet dette udførligt, og det er værd at trække nogle tanker frem fra hans artikel. Hesse mener, at 5,4-5 er Jahveord og 5,6 og 5,14-15 er profetens ord. Sidstnævnte vers er profetens udlægning af Jahveordene. Vi møder i 5,6 en opfordring til at søge Jahve, og hvad det vil sige bliver senere

forklaret med det at søge det gode og hade det onde (5,14-15)⁵¹. Frelsesordene i 5,4 er talt ind i en nådeløs tid, men det har Jahve gjort for at minde folket om en mulighed for at blive i live, nemlig ved at søge ham. Jahve ønsker nemlig i sidste ende at frelse Israel. Amos er sig bevidst, at med dette frelsesord er der opstået et spændingsforhold mellem det, og de øvrige ord han har forkyndt. I sin udlægning af ordet forsøger han så at mindske denne spænding ved for det første at sige: Hvis Israel ikke søger Jahve, dvs. søger det gode, kommer straffen og for det andet: Hvis de søger Jahve, vil han muligvis ændre straffen⁵². Disse forsigtige udtryk, og det sidste endogså bare for en rest, er et forsøg på at bryde spændingen mellem profetens domsord og Jahves frelsestilbud i 5,4. Den eneste vej ud af denne spænding mellem dom og frelse er restforestillingen. Ganske vist spillede tanken om en rest hos de forexilske profeter bare en lille rolle, men alligevel er den for Hesse en afgørende nøgle til forståelsen af Amos' budskab⁵³.

Vi har således i Amos' bog to fuldstændig modsatte anskuelser angående Israels fremtid og beståen. På den ene side en total dom og på den anden side en mulig redning. Men med tanken om en rest er denne spænding løst. De skyldige bliver dømt, men en rest vil blive reddet. På den måde vil begge sætninger beholde deres gyldighed: Synderne bliver dømt, og Jahves folk vil modtage frelse. Men "dog" siger Hesse⁵⁴: Det sidste, frelsestilbudet til "resten", står under fortegnet "måske". Amos har været så sikker på domsudsagnet, at han ikke kan forstå en frelsesvished af en eller anden form. Han nøjes med at sige et "måske" om Jahves nåde mod "resten". Det må derfor betvivles, om resttanken overhovedet er i stand til at bygge bro over spændingen mellem dom og frelse. Hesse mener det alligevel ikke og slutter så med at redegøre for, at dette spændingsforhold mellem Guds nåde og vrede har det israelittiske folk altid levet i. Det er det samme spændingsforhold et kristent menneske lever i, i forholdet mellem lov og evangelium.

Amos giver således ikke i 5,15 særlig stor plads til, at en rest vil blive frelst. Heller ikke i 3,12 eller 5,3 møder vi noget håb om, at en rest vil blive tilbage. Von Rad⁵⁵ siger om 3,12, at Amos suverænt bagateliserer resttanken. Det tiloversblevne, ubetydelige ting som ørelap og skinneneb, beviser dog dyrets død. Så i stedet for at dette stykke skulle tale om om nogen rest, så viser det tværtimod, hvor forfærdelig ulykken over Israel vil blive⁵⁶.

4a-b. Delkonklusion.

Vi ser her, at tanken om, at en rest skulle blive tilbage og undgå dommen, ikke spiller nogen afgørende rolle hos Amos. Det er dog ikke det samme som at sige, at Amos overhovedet ikke regnede med en rest. Men man kan sige, at Amos nævner muligheden for, at en rest vil blive frelst, uden at han dog tillægger sagen stor betydning.

Det samme gør sig gældende ved det, vi nåede frem til ved hans omvendelsesforkyndelse. Han nævner muligheden for omvendelse og åbner for den vej med tilbuddet i 5,4, men han tillægger ikke dette stor betydning. For han regner alligevel ikke med, at folket vil omvende sig. I begrænset omfang åbner hans forkyndelse for omvendelsens mulighed.

5. FRELSE.

Omvendelsesforkyndelsen kunne kun give enkelte og yderst sparsomme lysstråler i en ellers helt mørk forkyndelse. Var det alt, hvad Amos havde at sige til Israel, eller forkyndte han også en gennemgribende fornyelse og frelse for folket en gang ud i fremtiden? Her skal afsnittet 9,8-15 undersøges.

5a. Undersøgelse af 9,8-15.

Mange forskere er af den opfattelse, at hele afsnittet er sekundært og altså ikke kan tages til indtægt for Amos' forkyndelse. Men det er samtidig også et meget omstridt og debatteret afsnit, fordi der er nogle forskere, der vil hævde, at der kan gives argumenter for dets ægthed. Jeg vil dele afsnittet op i følgende 3 dele: 9,8-10; 9,11-12 og 9,13-15.

9,8-10.

Her siges det, at Jahves øjne er vendt mod det syndige rige (Israels rige), og han vil udslette det af jorden. Men med וְאֵם דּוֹ (DO - dog) angives en begrænsning. Jahve vil ikke helt udslette Jakobs hus (Israel og Juda).

Folket skal sigtes blandt alle folk, ligesom man sigter korn for at rense det. Det er vanskeligt helt nøjagtigt at afgøre, hvad der henvises til. Hammershaimb mener, at בְּרִירָה (sold) bedst tages i betydningen af den grove sold, som man brugte først under tærskningen for at sortere sten o.l. fra. בְּרִירָה betyder da sten. Meningen er da, at de dårlige elementer i folket skal sigtes fra og ikke overleve exilet. Men der er også mulighed for at opfatte בְּרִירָה som den fine sold, man brugte bagefter til at lade avnerne og støvet gå igennem, medens kornet (בְּרִירָה) blev tilbage. Hermed ville betydningen være, at ingen af de gode skal gå tabt i exilet⁵⁷. Endelig tales der om, at alle syndere i Jahves folk skal dø. Disse syndere er beskrevet som de selvsikre og hovmodige mennesker.

Det, mange forskere støder sig over i dette afsnit, er, at der er tale om en mildning og korrektion af tidligere domsord af Amos. Der er i disse vers ikke tale om en fuldstændig tilintetgørelse, som han f.eks. har talt om i 9,1-4. Derimod er der tale om en rensning. Endelig siges det, at syndere skal dø, hvilket også virker som en indskrænkning i forhold til 9,1-4, der taler om alle.

Kapelrud⁵⁸ siger om dette afsnit: v.8c er en tilføjelse. Det er et hjælpestof forsøg på at ændre et domsord til lykke for Jakobs hus. וְיִשְׂרָאֵל i v.9 er en tilføjelse. V.10 er et domsord, og Amos vil her sige, at syndere virkelig skal få deres dom. Men det er ikke hans hensigt at sige, at de andre, hvis der var andre, skulle blive udelukket fra forbandelsen. For ganske vist skelnede Amos mellem forskellige grupper men aldrig i dommen. Afsnittet 9,8-10 er således ifølge Kapelrud et domsord. Men er det sådan, at hele afsnittet går tilbage til Amos, da må man sige, at der midt i hans domsbudskab også er tale om en lutring og rensning af folket, hvor nogle vil overleve exilet⁵⁹. Med Hammershaimb vil jeg mene, at Amos her taler om dommens komme, men at han samtidig også gør det klart, at folket vil blive renset, således at nogle vil overleve exilet.

I de to næste afsnit er der tale om direkte ubetingede frelsesløfter⁶⁰.
9,11-12.

Her giver Jahve en forsikring om, at han vil genopbygge Davids faldne hytte, således at de skulle genvinde de gamle landområder, David havde vundet til Israel. Versene taler således om en lykkelig fremtid. I dette afsnit betvivles det, at Amos kunne bruge udtrykket: וְיִשְׂרָאֵל יָשׁוּבָה. Kapelrud⁶¹ spørger, om Amos kunne bruge dette udtryk, når begge riger stadig eksisterede side ved side? For Kapelrud er det klart, at Amos ikke har talt om Davids faldne hytte, medens Davids dynasti stadig regerede i Jerusalem. Når dertil kommer, at Edom på det tidspunkt ikke var nogen fare for Israel, da må stykket opfattes som være tilføjet senere. Sandsynligvis er det skrevet i exilsk eller efterexilsk tid, altså efter Jerusalems fald i 587 f.Kr. Det er da skrevet, fordi man på det tidspunkt virkelig havde brug for trøsterige og løfterige ord.

9,13-15.

Dette stykke handler om en overordentlig frugtbarhed i landet. På det tidspunkt vil Jahve vende folkets skæbne, således at det ødelagte skal genopbygges. Endelig giver Jahve folket et løfte om, at de aldrig mere skal tages bort fra det land, Jahve havde givet dem.

Dette anses også af mange for at være sekundært, bl.a. ud fra v.15, der synes at forudsætte exilet. På den anden side siger Kapelrud⁶², at der

for så vidt ikke er noget i dette afsnit, der ikke kunne have været en del af Amos' håb for fremtiden. Men afsnittet kommer så uforventet på dette sted, specielt når vi må have in mente, at 9,11-12 sandsynligvis er en senere tilføjelse. Ganske vist, siger Kapelrud videre, havde de øvrige forexilske profeter frelsesprofetier. Men disse frelsesprofetier var forbundet med de øvrige profetier hos profeten. Denne sammenhæng savnes hos Amos. Frelsesprofetierne hos Amos (9,11-15) er uden forbindelse med de øvrige profetier og formuleret på en helt anden måde, end det var almindeligt for Amos. Så konklusionen for Kapelrud bliver, at hele afsnittet 9,11-15 sandsynligvis er en senere tilføjelse.

Hammershaimb⁶³ er derimod ikke så sikker på, at dette afsnit er en senere tilføjelse. Modsat mange andre forskere forsøger han at give en argumentation for frelsesprofetiens ægthed. Han jævnfører Amos med de øvrige forexilske profeter, der på trods af hårde og kategoriske domsord, alligevel havde håbet om en lysere fremtid. Amos har forkyndt dommen kategorisk, fordi han var fuldt overbevist om dommens uundgåelighed med mindre folket vendte om. Men Amos har også været sig bevidst, at Jahve var nådig og barmhjertig. Konflikten mellem dette kunne kun løses ved, at der var nogle, der omvendte sig, mens tid var, eller at folket kom til at gennemgå en lutring, så at alt det urene blev udskilt, hvorefter Jahve ville genrejse det, der blev tilbage og give det en lykkelig fremtid i overensstemmelse med den pagt, han havde sluttet med folket i urtiden.

Om de problemer, der er blevet rejst angående 9,11-15, siger Hammershaimb videre: Udtrykket "Davids faldne hytte" kan godt være en realitet på Amos' tid. For som judæer har Amos haft store forventninger til det davidiske dynasti, og han har set på rigsdelingen som et brud, der skulle repareres. Dynastiet kan således godt for Amos være faldet allerede på hans egen tid. Udtrykket "Edoms rest" kunne han have brugt p.g.a. fjendskabet til Edom. Hermed vil han håne landet og sige, at de skulle komme ud for svære nederlag.

Retfærdigvis skal det dog også siges, at på trods af, at Hammershaimb har kommet med flere argumenter for afsnittets autencitet, så mener han dog, at der er så mange usikkerhedsmomenter forbundet med de enkelte afsnit, at det ville være forkert at hævde, at hele slutningen går tilbage til Amos. Den kan være bearbejdet af folk senere. Men jeg mener alligevel, at han her har vist, at der kan føres argumenter for både ægtheden og uægtheden af dette stykke. På den måde bliver det vanskeligt at lægge sig fast på en bestemt holdning, men man må erkende, at der kan føres argumenter både for og imod.

Under alle omstændigheder er det dog tydeligt, at 9,11-15 har judæisk

islæt. Profetien om genoprettelse af Davids faldne hytte ville ikke blive opfattet som frelsesprofeti for Nordriget, da det ville blive forstået som judæisk overherredømme. Går disse ord tilbage til Amos, da kunne de tale for, at han først har talt dem, efter at han var kommet tilbage til Juda.

Von Rad⁶⁴ tillægger Amos' judæiske tilhørsforhold stor betydning. Han siger om denne afslutnings ægthed, at det havde været mere påfaldende, om der ikke havde stået noget til dem, der stod ham nærmest. Dertil kommer, at afslutningen bare taler om en genopbygning af et faldent hus, kun om en restaurering af en bygning, hvis fundament allerede havde ligget der i lang tid. Af dette følger en integrering af det gamle Davids rige. For Jahve vil ikke likvidere det, han en gang har bygget op.

5a. Delkonklusion.

I 9,8-10 møder vi Amos' domsforkyndelse. Her er ikke tale om nogen frelse for Israel, men der er enkelte antydninger af, at nogen vil overleve exilet.

I 9,11-15 møder vi frelsesord. Jeg vil mene, at der er mulighed for, at disse ord går tilbage til Amos, således at han virkelig forkyndte håbet. Men disse ord er ikke talt udelukkende til Nordriget, men det er snarere en frelsesprofeti, der er knyttet til både Israel og Juda. En profeti om en genopbygning og en tilbagevenden til det gamle davidiske dynasti. Det er sandsynligt, at Amos ikke oprindeligt forkyndte disse ord for Israel. Han har da oprindeligt ikke forkyndt frelse for dem, men udelukkende dom. Senere, da han var kommet tilbage til Juda, har han givet disse frelsesløfter til Israel som helhed. Efter dommens udførelse ville Jahve igen se med nådige øjne mod sit folk og overøse dem med en rigdom af velsignelse.

6. KONKLUSION.

Amos havde ikke selv valgt at blive profet eller at gå med et domsbudskab, men Jahve tog ham fra hjorden og bød ham, at han skulle gå til Nordriget og profetere.

Gennem visionerne viste Jahve Amos, hvad han skulle forkynde. Her blev det klart for Amos, at han skulle gå med et domsbudskab. Amos forsøgte ellers i første omgang at gå i forbøn for folket og viste hermed sin medfølelse for Israel. Men Jahve gjorde det klart for ham, at han ikke længere ville spare folket. Enden var kommet for Israel. Men Amos forkyndte ikke bare dommens realitet. I sin forkyndelse udlagde og begrundede han, hvorfor Jahve ville dømme dem. Det var da specielt de sociale

misforhold og den falske kultiver, at han revsede.

Enkelte gange har Amos formået til omvendelse. Men denne direkte formaning har en meget tilbagetrukket plads i hans forkyndelse. For Amos har, belært af erfaringen, været overbevist om, at folket ikke ville omvende sig. Hans omvendelsesforkyndelse synes da at høre til den forgangne tid. De havde haft mulighed for at omvende sig, men gjorde det ikke. Derfor kommer dommen. Selvom omvendelsesforkyndelsen ikke har en særlig stor plads hos Amos, må vi dog ikke helt frakende ham denne. I begrænset omfang er der mulighed for omvendelse. Hvis de søgte Jahve, da ville han være nådig mod dem.

Hvilke fremtidsudsigter havde Amos da for folket?

Uanset hvordan vi ser på afslutningen 9,8-15, kan vi se, at Amos forventede, at Israel skulle gøres til intet ved ødelæggelse og deportation.

Jahve ville selv træde ind midt iblandt dem og være deres fjende. Spørgsmålet er så, om en lille rest gennem en lutring af folket ville søge Jahve og på den måde undgå dommen? Jeg tror, at Amos til det sidste holdt fast ved denne forkyndelse, og ligeledes at han forventede, at Jahve engang ud i fremtiden, efter at den velfortjente straf var kommet over Israel, igen ville se med nådige øjne mod sit udvalgte folk og genoprette det gamle davidiske rige med Israel og Juda i en forening og med alle de gamle landområder under deres besiddelse. Men samtidig er jeg mig bevidst, at mange forskere mener, at Amos ikke regnede med nogen lykkelig fremtid for Israel overhovedet. Lykkeprofetien og en begrænsning i dommen er senere tilføjelser eller bearbejdnings. Og er dette sandt, da har Amos altså ikke forkyndt frelse for folket. Han har allerhøjest sagt et "måske" til, at nogen ved at søge Jahve og omvende sig, vil kunne undgå dommen.

Af dette skulle det fremgå, at dom, omvendelse og frelse ikke er tre ligestillede begreber hos Amos. Han har været optaget af at forkynde dommen over Israel. At nogen eventuelt ville/kunne omvende sig, har han kun ganske kort berørt. Frelse har han efter nogens opfattelse overhovedet ikke talt om. Andre mener dog, at frelsen i 9,11-15 går tilbage til Amos. Men dette frelsesbudskab har ikke nogen fremtrædende plads. Specielt ikke når vi må tænke på, at dette budskab, modsat domsbudskabet, ikke er adresseret direkte til Israel, men nabolandet Juda er medindbefattet.

Så man kan vist roligt holde fast ved den traditionelle opfattelse og betegnelse af Amos, at han var en domsprofet.

NOTER.

1. Danell s. 14.
2. I den hebraiske tekst står der בִּזְרֵךְ . Det betyder storkvæg, storkvæg-avler. Dette harmonerer ikke med 1,1, hvor vi får at vide, at han var בִּזְרֵךְ . Mange regner da med, at בִּזְרֵךְ er en fejlskrivning, og at der i stedet skulle have stået בִּזְרֵךְ . Watts (s. 7) er dog inde på den mulighed at forstå בִּזְרֵךְ som hyrde i al almindelighed uden hensyn til for hvilke slags dyr.
3. Danell s. 15.
4. Fra Albrektson/Ringgren og Kapelrud. Årstallene fra Albrektson/Ringgren.
5. Würthwein s. 28.
6. - - 29.
7. - - 28ff.
8. Etymologisk er der ingen sammenhæng mellem disse to ord, men lydligt minder de om hinanden.
9. Indledningen til det femte syn adskiller sig fra de øvrige fire. I de første fire syn hedder det: $\text{וְהָיָה בְּיוֹם הַהוּא}$, men i det femte syn hedder det bare: $\text{וְהָיָה בְּיוֹם הַהוּא}$.
10. Hammershaimb s. 103-104.
11. Watts s. 23.
12. Jvf. Eichrodt's artikel om Amos' kaldsbevidsthed. Amos kendte til den indre tvang; han måtte gå, for Jahve havde kaldet ham.
13. Lindblom s. 312-313.
14. Jahve er en universalistisk Gud. Jvf. kap. 1-2 og behandlingen af dette afsnit s. 11-12.
15. Jvf. undertitlen i Wolff's bog: Die Stunde des Amos. Prophetie und Protest.
16. Smend s. 405.
17. Se hertil: 5,7.15 og i 5,24 hvor sagen udtrykkes i, hvordan det skulle være.
18. Von Rad s.143.
19. Wolff (Die Stunde..) s. 169ff.
20. Lindblom s. 349.
21. - - 360.
22. - - 318.
23. Hammershaimb s. 84.
24. Würthwein referer dette synspunkt s. 36.
25. Kapelrud (Central Ideas) s. 17.
26. Würthwein s. 37.

27. Schmidt s. 174ff.
28. Hammershaimb mener dog, at der ikke er noget til hinder for, at også indholdet af disse tre afsnit kan gå tilbage til Amos selv. At diskutere dette i denne opgave vil dog føre for vidt.
29. Warmuth s. 21.
30. - - 25.
31. 5,6 er ifølge Warmuth tilføjet senere.
32. Warmuth s. 29.
33. - - 31.
34. Wolff (Die Stunde) s. 26.
35. - (Die Eigentliche Botschaft) s. 549.
36. - (Das Thema Umkehr) s. 138.
37. - (Die Eigentliche Botschaft) s. 551.
38. - - - 556.
39. - (Die Stunde) s. 30.
40. - (Das Thema Umkehr) s. 138-139.
41. Fohrer s. 15-16.
42. Kapelrud (New Ideas) s. 196-197.
43. Raitt s. 37.
44. Raitt mener, at 5,4-5 og 5,6-7 kan ses som to selvstændige og parallelle formaninger til omvendelse.
45. Kaufmann s. 367.
46. Buber s. 149.
47. - - 150.
48. - - 151-153.
49. Wolff (Die Eigentliche Botschaft) s. 556.
50. Udtalelsen forekommer i den sidst udgivne artikel (Die Eigentliche Botschaft, 1977). De øvrige publikationer af Wolff, som jeg henviser til, er skrevet betydeligt tidligere.
51. Hesse s. 6.
52. - - 12-13.
53. - - 14.
54. - - 16.
55. Von Rad s. 141.
56. Lindblom s. 363.
57. Hammershaimb s. 135-136.
58. Kapelrud (Central Ideas) s. 53-54.
59. Hammershaimb s. 136.
60. Frelsesprofetierne er umotiverede. Frelsen grunder sig nemlig ikke

på menneskenes fromhed og lydighed, men på Jahves kærlighed og nåde til sit eget folk. I domsprofetierne spiller motiveringen derimod en stor rolle. Albrektson/Ringgren s. 218.

61. Kapelrud (Central Ideas) s. 57.
62. - - - 58.
63. Hammershaimb s. 131ff.
64. Von Rad s. 145.